

HI 212 Bacheloroppgave i historie høsten 2012

Ivar Bakke: Historiefaget mellom kritisk revisjonisme og nasjonal minnekultur

- Ernst Nolte og «historikerstriden».

Innhold:

s. 2 : Innhold

s. 3: Innledning, oppgavebeskrivelse.

s. 4: Noltens perspektiv på fascismen

s. 5: Virkningshistorie – ideologienes tilbakekomst

s. 6: Utgangspunktet for Jürgen Habermas' kritikk av Ernst Nolte

s. 9: «Historikerstreit» - Jürgen Habermas angriper «die apologetischen Tendenzen»

hos Ernst Nolte og andre historikere.

s. 12: Nolte svarer på kritikken.

s. 14: Var nazismens terror uten forbilder?

s. 15: Joachim Fests angrep på ideen om «Die vorbildslose Besonderheit der NS-Verbrechen» - Var nazistenes jødeutryddelser ikke «einmalig» men sammenlignbare?

s. 19: Konklusjon

s. 23: Vedlegg 1 av 1

s. 24: Litteraturliste

Hvordan forene historikerens formidlerrolle som deltaker i samtidsdebatten med historiefagets vitenskapelige idealer? Et tysk eksempel.

Historiefaget påberoper seg et anti-mytisk vitenskapsideal, med rett til å stille kritiske spørsmål og forpliktelse til ikke å fortie ubekvemme fakta. Yrkesetikken er forpliktet på en mest mulig åpen og sannferdig skildring av fortiden, uaktet om forsknings-resultatene måtte bekrefte våre egne verdier og ønsker. Hvordan virkeliggjøre et slikt ideal når man er tysk historiker og vil forstå årsakene til at nazismens barbari kunne overvinne Weimar-republikkens demokrati? Alle forsøk på å formidle det tyske sivilisasjonssammenbrudd vil uvegerlig også være et bidrag til tysk selvforståelse, verdier og identitet, et dagsaktuelt innspill i «nasjonens samtale med seg selv». I særdeleshet var det tilfellet i 1986, da den vesttyske «*Historikerstreit*» raste, og mange av deltakergenerasjonen fortsatt levde. Opptakten til debatten var at sosiologen *Jürgen Habermas* i en avisartikkel¹ påviste apologetiske (unnskyldende) tendenser i tysk historieskrivning. I følge Habermas er *Ernst Noltes* tolkning av nazismen som en forståelig reaksjon, skapt av «*angst for tilintetgjørelse som den russiske revolusjon medførte*», et eksempel på dette. Min valgte innfallsvinkel til den tyske «historikerstrid» kan formuleres som tre spørsmål:

I hvilken grad har historieformidling – ufrivillig eller bevisst – et preg av verdistandpunkt og samtidskommentar? Har historikeren ansvar for sin egen virkningshistorie? Bør han kritisk vurdere sin rolle som bidragsyter til lekfolks kollektivmyter og minnekultur, og følgelig underlegge historieformidlingen politiske og pedagogiske hensyn?

Min oppgave vil søke å konkretisere og belyse disse spørsmål til historikerrollen ved å se nærmere på hvordan tre profiler fra den tyske «Historikerstreit» på ulikt vis håndterer dem: Ernst Nolte, Jürgen Habermas og Joachim Fest. Oppgaven vil i det følgende gi et riss av Ernst Noltes faglige posisjon og virkningshistorie og Habermas kritikk av Nolte. Så følger en utførlig gjengivelse av Fests debattbidrag, og avslutningsvis mine egne forsøk på oppsummering og konklusjon.

¹ Die Zeit 11.juli 1986 – Gjengitt i kompilasjonen «Historikerstreit» Piper Verlag.7.opplag 1989. s. 62-76 Alle oversettelser i det følgende er utført av artikkelforfatteren.

Noltes perspektiv på fascismen.

I 1963, da Nolte publiserte sin første bok, var det en økende offentlig interesse for fascismen i etterkant av Eichmann-prosessen. Den faglige og populære formidling av fascismen i Tyskland hadde så langt vært preget av en veldig «Hitlersentrert» fremstilling, etter hvert med innslag av totalitarisme-teoriens fokus på strukturelle likheter mellom Hitler og Stalins regimer. Det var et perspektiv som ikke forstyrret etterkrigstidens politiske dagsorden og ideologiske søndagsstillhet. Det kunne med små tillempninger la Hitler fremstå som «der Verrückte», uten å blottlegge de mange problematiske trådene til Weimar-tidens borgerlige anskuelser² eller det sene 30-talls brede folkelige begeistring for regimet. Men stillheten ble etter hvert brutt av en ny generasjon og deres kritiske «Anfrage» til den eldre generasjon. Totalitarismeteorien (slik den ble anvendt politisk) stod i veien for oppgjøret, og da Noltes bok «*Der Fascismus in seiner Epoche*» kom ut i 1963 hadde man fått et verktøy til å «dekonstruere» den. Boka fikk (av mange grunner) en begeistret mottakelse og stor utbredelse. Nolte mente ikke at totalitarismeteorien var feil, men at den ved å fremheve de strukturelle likhetene og underspille den historiske genealogi ikke sier noe om årsakene til at begge ideologier fikk slik makt. Nolte forklarer fascismen som en historisk prosess med aksjon og reaksjon mellom to fiendtlige grupper, og med frykten for bolsjevismen som «første beveger». Det betones at jøder var overrepresenterte ved flere av de revolusjonære fremstøt som fulgte i kjølvannet av 1917, noe som i fremstillingen gir en slags forklarende rasjonale bak begrep som «jødebolsjevisme».³ Slik den ble lest, var det et forsøk på å forstå og gjengi nazismens subjektive motivasjon uten å gå god for dens virkelighetsbilde⁴. «Den nye tid», «fremskrittet» og dets undergravning av tidligere livsformer ble av mange oppfattet som forfall eller trussel, og ikke som et fremskritt. Og fascismen var i følge en av Noltes spissformuleringer et forsøk på med moderne midler å stanse modernitetens ekspansjon.

² «Desto større rolle Hitler og hans maktherredømme har, desto lettere å unnskyldes det tyske samfunn». (K.E.Jeismann.) «Historikerstreit» s.96

³ «Der Faschismus in seiner Epoche» Piper Verlag nyutgave 1984, s.36

⁴ Og like fullt, han beskriver hvordan den moderne antisemittismen vokste frem «aus achtenswerten Empfindungen und halbrichtigen Einsichten» s.86

Virkningshistorie – ideologienes tilbakekomst.

Noltes bok ble grepet begjærlig av en gryende marxistisk opposisjon. For den var det nødvendig å overvinne totalitarisme-perspektivet som reduserte nazisme og kommunisme til to sider av samme sak, og derigjennom legitimerte den kalde krigens opprustning og anti-marxisme. Og Noltes bok bidro til dette, kanskje særlig fordi han beskriver fascismen som «*Antimarxismus*» og stiller den tilbake i sin historiske kontekst som kontrarevolusjon. I dette sammenfalt Noltes analyse altså med marxistenes, men veiene skiltes når disse etter hvert henfalt til skjematiske fremstillinger der fascismen reduseres til en agent for borgerskapet og en nødvendig konsekvens av det kapitalistiske systems lovmessige utviklingsfaser.⁵ Nolte derimot, beskriver den fascistiske reaksjon som en del av en (i første omgang) europeisk borgerkrig, der kommunismens trussel mot vår vestlige sivilisasjon oppfattes som reell - og ikke bare et påskudd for med vold å restaurere førmoderne samfunnsformer og privilegier. Dette er Noltes tolkningsmatrise fra første stund. Men den ble i senere publikasjoner tilspisset og aksentuert i en grad som måtte vekke oppsikt og protest. Noltes utvikling etter historikerstriden synes å indikere at Habermas påvisning av Noltes agenda hadde mye for seg, men denne oppgave må holde seg til hva man i 1986 kunne fastslå. Uansett rokker ikke dette ved de gode kvalitetene ved Noltes tidlige produksjon, men det innbyr til en mer nøyaktig og kritisk lesning av den⁶.

⁵ Den marxistisk inspirerte fløy av offentligheten interesserte seg i liten grad for fascisme som et konkret historisk fenomen «i sin epoke», man ignorerte langt på vei forskjellene mellom en borgerlig, liberal statsform og et fascistisk diktatur. Eller man reduserte det ene til et forstadium for det andre. Dermed å kunne man gi sitt eget nokså generelle angrep på etterkrigstidens vestvendte kapitalistiske demokrati hedersnavnet «antifascisme».

⁶ Og i de senere år har Noltes agenda vært preget av «fordomsfrie undersøkelser» om hvorvidt angrepet på Russland med rette kunne sies å være en «preventivkrig» som kom Stalin i forkjøpet, om hvorvidt bevisene for gassing av jøder holder mål o.l. som vi kjenner fra revisjonistenes repertoar. <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-13683263.html>
Utviklingen kan minne om Solsjenitsyns senere antisemittiske aksenter i eldre år. <http://www.guardian.co.uk/world/2003/jan/25/russia.books>

Utgangspunktet for Habermas' kritikk av Nolte.

Utgangspunktet for Habermas' kritikk av Nolte var et foredrag som i en forkortet utgave først ble publisert i Frankfurter Allgemeine Zeitung 24.7.1980: «*Mellom historielegende og revisjonisme?*»⁷ Her tar Nolte til orde for en normalisering av nazismens historie, han vil bort fra dens funksjon som negativt begrunnet skapelsesmyte for Vest-Tyskland. Han vil ta det 3. Rike ut av sin isolasjon og se det i en større sammenheng, så å si gjøre nazismen til en del av menneskehetens historie – som aldri kan være bare ond eller god. I DDR er seieren over fascismen blitt en statsbærende historisk myte, sier Nolte. Men i den vestlige vitenskapelige tradisjon må historien alltid utsettes for fornyet kritikk og revisjon, også i dens grunnleggende vurderinger. Hva er så Noltens «store fortelling» som nazismen inngår som en del av, og som han også bedømmer aktuelle hendelser i samtiden ut fra?

Den industrielle revolusjons omveltninger ble av mange sett på som en truende sykdomstilstand. Og flere av forslagene til terapi mot denne «sykdommen» bestod i å utrydde hele samfunnslag og folkegrupper. Et eksempel blant flere i artikkelen er den radikale fløy av Malthusianerne. De anbefalte å bruke gassing av barn for å hindre en ødeleggende befolkningsvekst. Men Nolte trekker også Pol Pot inn i dette «radikal-reaksjonære» perspektiv: I et tilbakeliggende land kan nok terapien mot «sykdommen» beskrives som å utrydde en liten, parasittær gruppe som står i veien for fremskrittet. Men opprinnelig er det det «*radikal-reaksjonære motiv om gjenopprettelsen av et «rent» samfunn.*»⁸ vi her ser nok et eksempel på.

Noltens måte å tenke med historien på kan en finne mer eller mindre relevant eller fruktbar, men den hadde hele tiden vært der og hadde så langt ikke utløst noen alarmklokker. Den kan sågar leses som en humanistisk advarsel mot all radikal renhets-tenkning. Men enkelte nye spissformuleringer forårsaket hevede øyenbryn:

⁷ «Historikerstreit» s.13

⁸ «Historikerstreit» s.31.

«Men hendelsene i Indokina skulle nå ha gjort det klart hva som innen feltet tilintetgjørelse av klasser, folk og grupper, var original og hva som var kopi. Den som ikke vil se hitlerismens jødeutryddelse i en slik sammenheng lar seg muligens lede av edle motiver, men han forfalsker historien. Han overser gjennom den legitime jakten på umiddelbare årsaker de betingelser som ligger forut, og uten disse ville årsakene forblitt virkningsløse. Auschwitz er ikke i første linje et resultat av den overleverte antisemittismen og var i sin kjerne ikke bare et rent «folkemord», men i sin kjerne handler det fremfor alt om en reaksjon skapt av angst for tilintetgjørelse som den russiske revolusjon medførte.»⁹

I avisartikkelen «Vergangenheit, die nicht vergehen will»¹⁰ går Nolte enda lenger i sine formuleringer. Han hevder at snakket om «Schuld der Deutschen» overser likheten med nazistenes snakk om «Schuld der Juden», og påstår at alt av slikt snakk fra tyskere er uærlig, ettersom anklagerne ikke teller med seg selv i gruppen av skyldige, men bare vil bruke det som et avgjørende slag mot sine motstandere. En fortid som blir til historie, derimot, lar usensurert nyanser og gråtoner tre frem, uhindret av frykt for at det skal være «volkspädagogisch gefährlich», som termen lød under det 3. Rike.¹¹ Så fremkaster han en hypotese. Nolte nevner en biografi fra 1938 over en av Hitlers tidlige nære medarbeidere. Den beskriver massedrapet av armenerne i Tyrkia i 1915 som en katastrofe der – siterer Nolte - «et av Asias folk tar et oppgjør med et annet på asiatiske vis, fjernt fra europeisk sivilisasjon». Så spør han: «Hva var det som fikk menn som oppfattet et folkemord de kom i nær berøring med som «asiatiske» til selv å initiere et enda verre folkemord?»¹² Nolte foreslår frykt, eksemplifisert gjennom noen «opplysende nøkkelord» fra Hitler. Hitler er mot kapitulasjon av von Paulus' omringede arme i Stalingrad, og han henviser til

⁹ «Historikerstreit» s. 32

¹⁰ Frankfurter Allgemeine Zeitung 6. juni 1986 – Tittelen er et ordspill som er litt vanskelig å oversette. Det kan forsøksvis oversettes som «En fortid som nekter å hende» - dvs. bli til normal fortid, og ikke «et bøddelsverd» som henger over samtiden, slik Nolte beskriver tyskernes omgang med den nazistiske fortid.

¹¹ Gjengitt i «Historikerstreit» s.42

¹² «Historikerstreit» s.44

frykten for torturmetoden «rotteburet»¹³ som trolig vil få offiserer til å gjøre hva som helst, inklusive underskrive opprop rettet mot egne soldater. Torturmetoden var ofte beskrevet i den antibolsjevistiske litteratur fra borgerkrigen. Overfor en slik «asiatisk» fiende er kapitulasjon intet alternativ. Nolte drar sammenligningen «Archipel GULag und Auschwitz». Han hevder at med «den tekniske metoden gassing som eneste unntak», så var alt det som nazistene senere gjorde allerede beskrevet i den omfangsrike litteraturen om kommunismen som forelå fra tidlig 20-tall av. Følgende spørsmål må i følge Nolte ikke bare virke tillatelig, men rent ut uunngåelig: *«Fullførte nasjonalsosialistene, fullførte Hitler en «asiatisk» handling kanskje bare fordi de betraktet seg og sine likesinnede som potensielle eller virkelige offer for en «asiatisk» handling? Var ikke GULag opprinneligere enn Auschwitz? Var ikke bolsjevikenes «klasse mord» det logiske og faktiske prius¹⁴ til nasjonal-sosialistenes «rasemord»? Er ikke Hitlers hemmeligste handlinger å forklare nettopp gjennom at han ikke hadde glemt «rotteburet»? Stammen Auschwitz' kanskje i sin opprinnelse fra en fortid som ikke ville hendø?»¹⁵* Nolte hevder at et masse mord ikke kan rettferdiggjøre et annet, men at det fører galt av sted hvis en bare har det ene masse mordet for øye og vegrer seg mot å ta inn over seg det andre – «selv om en kausal nexus¹⁶ er sannsynlig». Det er disse formuleringene Jürgen Habermas griper til når han innlemmer Nolte i eksemplene på «de apologetiske tendensene i tysk historieskrivning».

¹³ Karl Dietrich Bracher påpekte at utgiverne at det stenografiske referat forklarer at man med begrepet «Rotteburet» bare hadde ment Ljublanka-fengselet, og at Hitler to ganger selv ved samme anledning eksplisitt sier at han mente Ljublanka. «Historikerstreit» s.120

¹⁴ Prius – den første, forut

¹⁵ «Historikerstreit» s.45

¹⁶ Kausal nexus – årsaksmessig tilknytning

«Historikerstreit» - Jürgen Habermas angriper «die apologetischen Tendenzen»

Jürgen Habermas

hos Ernst Nolte og andre tyske historikere.

Min oppgave tar ikke mål av seg til å gi et dekkende bilde av den tyske «Historikerstreit». Men oppsummerende kan en si at Habermas' første artikkel tar et oppgjør med flere navngitte historikere som han sammenfattende beskriver som agenter for en

apologetisk tendens, en relativisering og unnskyldning av nazismens forbrytelser. I det følgende vil framstillingen innskrenke seg til den delen av Habermas omfattende kritikk som angår Noltets viktigste ytringer.

Habermas innleder med et kondensert referat av Noltets posisjon, og fremhever bl.a. Noltets påstand om at Chaim Weizmanns «krigserklæring» fra september 1939 på vegne av den jødiske verdenskongress hadde *berettiget* en internering av de tyske jødene¹⁷. Så gjengir han Noltets beskrivelse som en «*kontekst der jødeutryddelsene er en beklagelig følge av en like fullt forståelig reaksjon på det Hitler måtte oppfatte som en utryddelsestrusel*».¹⁸ Av det Heidegger-eleven Nolte omtaler som «filosofisk historieskriving», er det den filosofiske delen som fanger Habermas' interesse, det er ikke Noltets historie-triologi som står til debatt.¹⁹ Habermas fester seg ved Noltets eiendommelige bruk av Heideggers begrep *transendens* (overskridelse), som Nolte bruker til å beskrive overgangen til det moderne. «*I denne dybdedimensjon, der alle katter er grå*», er det Nolte ber oss om å vise forståelse for de antimodernistiske impulser som retter seg mot den «*praktiske transendens*» i form av «*verdensøkonomi, teknikk, vitenskap og emansipasjon*». Til Habermas ergrelse hevder Nolte at «*Marx og Maurras, Engels og Hitler, tross all fremheving av deres motsetninger, tross alt er beslektede figurer.*» Han hevder at Nolte gjennom å sidestille marxisme og fascisme

¹⁷ Etter mønster av interneringen av tyske flyktninger i England og japanske borgere i USA – noe som kunne ha reddet deres liv, i følge Noltets senere presiseringer.

¹⁸ «Historikerstreit» s.69

¹⁹ «Historikerstreit» s.69

som likestilte forsøk på erkjennelse, på å være et svar til «*modernitetens skremmende realiteten*», derigjennom også etablerer «*et rent og pent skille mellom nasjonalsosialismens sanne intensjoner og dens usalige praksis*»²⁰. Habermas gir flere «*uappetittlige smaksprøver*» på Noltes relativisering av jødeutryddelsen mot andre forbrytelser, og han undrer seg over hvorfor Joachim Fest i Frankfurter Allgemeine Zeitung gir spalteplass for slikt. Habermas antydning til forklaring er at Nolte ikke bare manøvrerer mer elegant enn andre forbi dilemmaet meningsskapende versus vitenskapelig virksomhet, men også har en løsning parat for et annet dilemma som Michael Stürmer formulerte slik: «*I det delte Tysklands virkelighet må tyskere finne sin identitet, en identitet som ikke lenger kan begrunnes av nasjonalstaten, men heller ikke uten nasjonen*». Habermas konkluderer: «*Ideologi-planleggerne vil skaffe konsensus for en gjenoppvekkelse av nasjonalbevisstheten, samtidig må de forvise nasjonalstatens fiendebilder vekk fra NATOs områder. For en slik manipulasjon frembyr Noltes teori et stort fortrinn. Han slår to fluer i en smekk: Nazi-forbrytelsene mister sin singularitet gjennom at de i det minste blir gjort forståelige som svar på den (fortsatt eksisterende) bolsjevistiske trussel om tilintetgjørelse. Auschwitz skrumper ned til størrelse med en teknisk innovasjon og forklares ut fra en «asiatisk» trussel fra en fiende som fortsatt står ved våre porter*». ²¹

Habermas lange artikkel munner ut i en advarsel mot å reetablere en *konvensjonell* tysk historieskrivning etter tidligere mønstre²². Habermas gjør Hans-Ulrich Wehlers ord til sine og hevder at fram til langt ut på 50-tallet har tyske historikere argumentert «*riksnasjonalt, statsbevisst, maktpolitisk*» og gitt ideologiske bidrag til å stabilisere det tyske riket og støte bort «*riksfiender*». Mangt av det som beklages som «*tap av historien*» ser Habermas snarere som oppløftende trekk. Han beskriver en gryende *postkonvensjonell* nasjonal identitet der man i større grad fornemmer diskontinuitet og ikke for en hver pris feirer kontinuitet, der følelsen av nasjonal

²⁰ «Historikerstreit» s. 70

²¹ «Historikerstreit» s. 71

²² Han ytrer også skepsis til hensikten bak Helmut Kohls initiativ til et nytt tysk historisk museum. (Folkehumorens kommentar var at om Kohl ikke kan gi oss en bedre fremtid, så kan han i alle fall gi oss en bedre fortid)

stolthet og kollektiv selvrespekt blir drevet gjennom et filter av «*universalistiske verdiorienteringer*». Habermas navngir flere historikere som han mener vil gjenopprette en «*tysk-nasjonal preget Nato-filosofi*» - men nevner ikke Nolte eksplisitt i denne sammenheng. Habermas' advarsel munner ut en slags programerklæring:

«Den eneste patriotisme som ikke fremmedgjør oss overfor vesten, er en forfatningspatriotisme. Det er dessverre først etter – og gjennom – Auschwitz at det i den tyske kulturnasjon har kunnet danne seg en binding til universalistiske forfatningsprinsipper ut fra overbevisning. De som ved hjelp av floskelen «skyldbesezzelse» (Stürmer og Oppenheimer) vil utdrive vår skamrødme over dette faktum, de som vil kalle tyskere tilbake til en konvensjonell form for nasjonal identitet, de ødelegger den eneste pålitelige basis for vår binding til vesten.»²³

Dette er altså den overordnede ramme Habermas vil gi debatten; en ideologikritikk av politiserende historikere. Eller var det, slik enkelte av Habermas' kritikere påstod, tvert imot et forsøk på å reime fast en åpen fagdebatt mellom frie forskere i en politisk korrekt tvangstrøye?

Personlig finner jeg Habermas' reaksjon på Noltens senere ytringer høyst forståelig, selv om det å redusere motparten til et eksempel på en uønsket tendens ikke er det beste utgangspunkt for en «herredømmefri diskurs»²⁴. Noltens hovedtese – angsten for bolsjevismens terror som motiverende kraft for oppslutningen om høyre-radikalismen – er en både interessant og ikke spesielt original delforklaring.²⁵ Noltens forsøk på å, med hans egne ord, «*tilføre totalitarisme-teorien en historisk-*

²³ «Historikerstreit» s.75-76

²⁴ Diskursetikken som Habermas har formulert er et sett av normer for dialog som diskusjonsdeltakere bør underkaste seg. Diskusjonen skal være «herredømmefri» i betydningen av kun «det beste arguments tvangløse tvang», og ikke f.eks. deltakernes posisjon, rykte etc. skal spille noen rolle for hva som tillegges vekt.

²⁵ F.eks. hevder Arthur Koestler at det tyske kommunistpartiet gjennom sin agitasjon fungerte som «fascismens jordmor». Og Viktor Klemperer skriver i sin dagbok 10. mai 1936: «Jeg tror absolutt ikke lenger at regjeringen har fiender innenfor Tyskland. Flertallet av folket er tilfreds. En liten gruppe oppfatter Hitler som det minste onde, ingen vil virkelig bli kvitt ham, alle oppfatter ham som den utenrikspolitiske befrier og frykter russiske tilstander slik et lite barn frykter en svart, farlig mann.» Viktor Klemperer: «Ich will Zeugnis ablegen bis zum letzten» Aufbau Verlag 1997 s.264

genetisk²⁶ dimensjon som den hittil har manglet»²⁷ burde i seg selv ikke kvalifisere til mistanke om fascistiske sympatier. Det springende punkt er om hvorvidt Nolte tolker propagandaversjonen om nazismen som en «nasjonal redningsaksjon» mot en kommunistisk trussel²⁸ som en psykologisk forståelig delforklaring på nazismens appell hos noen av velgerne – eller om han faktisk går god for den som en gyldig beskrivelse. De eksempler Nolte underbygger sin hypotese med virker ofte søkt og lite overbevisende. De av oss som har debattert med høyreekstreme miljø på internett kjenner jo igjen mye av dette stoffet. Men i en åpen, saklig debatt skal ikke opprinnelsesmerking av argumenter eller «guilt per association» være utslagsgivende. Spørsmålet en likevel sitter igjen med blir: Hvordan forstår og innordner Nolte de konkrete tingene han nevner, hva slags overordnet poeng er det egentlig han vil ha fram? Noe av debatten ble prinsipiell og interessant fordi den seriøse tyske presse lar en faglig kompetent drøftelse av historiske tema få generøs plass. Men generelt sett kom interessante innspill til prinsipielle refleksjoner ofte helt i skyggen av rituelle avskyerklæringer og ditto forsøk på å redde egen borgerlige aktelse. Den faglige delen fikk også preg av avsidesliggende detaljdiskusjoner.

Nolte svarer på kritikken

I sitt i bokform utgitte «Svar til mine kritikere i den såkalte historikerstrid»²⁹ tar den indignerte oppramsingen av kritikernes spissformuleringer stor plass. Nolte viser ingen forståelse for deres bekymrede mistanker, og de presiseringer han gir er ofte lite klargjørende. Nolte fremstiller seg selv som den sannhetssøkende fagmann som bare ønsker å forstå og forklare, og som uaktet mobben av ideologisk motiverte filistre framfører sine funn. Mitt inntrykk er noe mer blandet. Ofte synes Noltens perspektiv fruktbare og hans bidrag til forståelse svært verdifulle. Andre ganger

²⁶ Genetisk betyr i denne sammenheng et forløp av begivenheter som betinger hverandre

²⁷ Nolte: «Das Vergehen...» s.154

²⁸ «Det er bare en bevegelse av betydning som kjemper for diktatur, det er den sosialistiske bevegelse. For den ene part er diktaturet et ideal, for den annen part er det et nødvergemiddel. For dog å beholdeen halv frihet, ser man sig nødt til å gi avkall på den annen halvdel av klenodiet.» Aftenposten 7.3.1933

²⁹ «Das Vergehen der Vergangenheit: Antwort an meine Kritiker in sogenannten Historikerstreit»

virker hans hypoteser søkte og urimelige, sammenholdt med de fakta han baserer dem på. (En egen form for rigid radikaliserings av egne posisjoner synes å hemsøke enkelte i høy alder, og Noltes påfølgende utgivelser forsterker bare bildet). Merkelig sentral blir kommenteringen av en lojalitetserklæring fra Jewish Agency gitt til Chamberlain i 1939, en gjenganger hos holocaust-fornekternes nettsted. Nolte skyver Hanna Arendt foran seg som for å si at hvis jeg er jødehetser så er hun det også. Men hva er egentlig Noltes syn på den høyre-radikale holocaust-fornekteren David Irving's tese om Hitlers rett til å internere jødene?³⁰ Det forblir uklart. Dette får tjene som et eksempel blant mange på hva som gjorde Noltes posisjon vanskelig å fastslå.³¹ Viktige spørsmål om tolkning av hendelser drukner i kuriøse detaljer og fotnoter. Var Hitlers referanse til torturmetoden «jernburet» bare et annet ord for «Ljubljanka»? Sannsynligvis 32. Rokker det ved Noltes argumentasjon? Er det viktig for forståelsen av nazismen? Neppe.

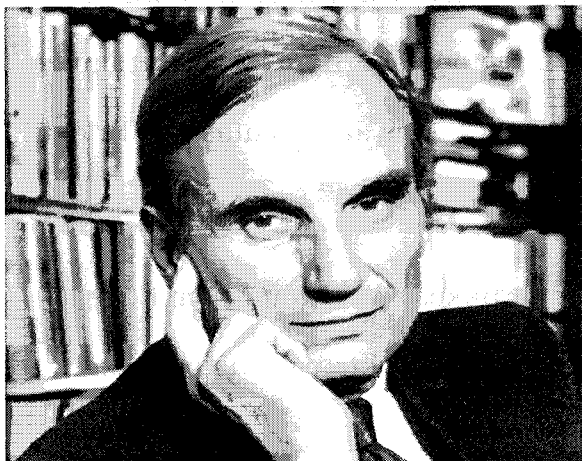
En egen debatt oppstod om Kurt Tucholskys petitartikkel i Weltbühne som Nolte henviste til som eksempel på hvilket truende språk man brukte på venstreside-radikalt

³⁰ Nolte fant David Irving's tese vel verd å undersøke: Hitler hadde rett til å internere jøder etter at presidenten for Jewish Agency, Chaim Weizmann, i et brev til Chamberlain etter krigsutbruddet hadde forsikret om at jødene stod på demokratienes side. Nolte anfører at «nettopp denne oppfatningen gjør den israelske dommeren i Eichmann-prosessen til sin egen, for nettopp derigjennom å fremvise det irrasjonelle ved en «Endlösung», og en helt lignende overveielse gjør Hannah Arendt i boka Eichmann i Jerusalem.» [...] «Hanna Arendt erklærer riktignok snakket om jødernes «krigserklæring» som «sludder», men hun føyer samtidig til at det var nettopp jødernes ulykke at de ikke ble anerkjent som krigførende nasjon av nazistene, for da hadde man sendt dem i krigsfangeleir og interneringsleir for sivilister, hvor overlevelsessjansene til sammenligning ville vært store.» («Das Vergehen...» s. 61 - [Se også «Eichmann i Jerusalem» av H. Arendt, Pax 1998 s.127: Arendt avviser krigserklæringen som sludder, og hun påpekte at jødene hadde «intet territorium, ingen regjering og ikke noen hær.» («Eichmann i Jerusalem» s. 130.)

³¹ Senere publiserte uttalelser om samme tema synes å indikere at Nolte går fra forståelse for i retning av dele oppfatning med: «Påfallende mange jøder, som imens ikke betraktet seg som jøder lenger, deltok i den russiske revolusjon». Ernst Nolte, *Der Europäische Bürgerkrieg 1917-1945. Nationalsozialismus und Bolschewismus*, Propyläen, Berlin, Frankfurt am Main 1987, S. 545. Og hva så, kan man spørre. Nolte konkluderer: Når Hitler reagerte med Holocaust på den observerte jødisk-bolsjevistiske trusselen «kan man for så vidt tilskrive ham en viss historisk rett når han med formodentlig overdrevet energi motsatte seg Sovjetunionens krav.» Ernst Nolte, *Streitpunkte. Heutige und künftige Kontroversen um den Nationalsozialismus*, Propyläen, Berlin, Frankfurt am Main 1993, S. 19.

³² «Historikerstreit» s.120

holdt. ³³ For en ikke-tysker framstår mange av reaksjonene på Noltes teser preget av moralsk panikk. Mange stemplet mannen ganske enkelt som en nazist. En scene fra Orwells «Animal Farm» faller meg inn, der man overdøver kritiske røster ved taktfast å rope «two legs good, four legs bad». Nolte fikk store problemer med å finne forlegger til sitt over 600 siders store verk «*Der europäische Bürgerkrieg 1917-1945: Nationalsozialismus und Bolschewismus*» ³⁴ - som burde være et godt utgangspunkt for leg og lærd som måtte ønske å klarlegge Noltes posisjon. Men flere historikere la fram viktige betraktninger av prinsipiell karakter og forholdt seg argumenterende til Noltes fremkastede teser. En av dem var Joachim Fest.

Joachim Fest - berømt Hitler- biograf med vekt på nazismens ideologi, magasin-redaktør i Nord Deutsche Rundfunk og senere Frankfurter Allgemeine Zeitung.

Var nazismens terror uten forbilder?

Ett bidrag³⁵ som ble oppfattet som en viktig støtte til Nolte, kom fra historikeren og FAZ-redaktøren Joachim Fest. Han beklager innledningsvis bruken av mistankens hermeneutikk, at det i den tyske debatt om historie alt for ofte ikke handlet om de vitenskapelige funn en forsker måtte fremlegge, men om hvilke

suspekter politiske motiv man kunne mistenke vedkommende for å ha. Slik Fest så saken hadde Nolte ikke frakjent Auschwitz dets singularitet, han hadde jo skrevet at nazistenes masse mord «*tross all sammenlignbarhet... skiller seg kvalitativt fra*» kommunistenes utryddelse av sosiale kategorier. Men likevel mente altså Nolte at man ikke kan se bort fra den ene partens forbrytelser, ettersom en kausal

³³ Tucholsky ønsker den samme nådeløse gassdød over de borgerlige krigshissernes familier som den som rammet krigens soldater. At Nolte fremførte dette eksemplet fra den jødiske pasifisten Tucholsky i en diskusjon med noen jødiske opponenter tyder på at det ikke kan anses som noe tap for diplomatiet at Nolte ble historiker. Men eksemplet er forsåvidt relevant. Som ivrig leser av Weltbühne kan jeg bekrefte at Kurt Tucholsky (i motsetning til redaktøren Carl von Ossietzky) ofte er like blind i sitt forsvar som sovjetregimet som han er treffsikker i sin demaskering av fascismen. Trolig fryktet fascistene hans nådeløse vidd mer enn hans revolusjonsromantikk – for å bruke et verdiladet, unnskyldende uttrykk Les og bedøm selv. Se vedlegg 1.

³⁴ Propyläen Verlag, Berlin, 1987

³⁵ «Die geschuldete Erinnerung» FAZ 29.august 1986 – gjengitt i «Historikerstreit» s.100 ff.

sammenheng mellom forbrytelsene er sannsynlig³⁶. Fest beskylder Habermas for å fordreie Noltes posisjon, for dermed bedre å kunne angripe den. I spørsmålet om kausal sammenheng mellom frykten for den røde terror og Hitlers «tilintetgjørelsesvilje», inntar Fest en mellomposisjon: *«Viktigst er det borgerkrigsaktige tilsnittet som Hitler ga de politiske motsetninger, hans beredskap til, som han forsikret, å «besvare enhver marxistisk terror tifoldig»»*³⁷ En behøvde ikke mene at Hitlers «tilintetgjørelsesvilje» i overveiende grad var motivert av frykten for revolusjon. (Fest mente frykten i Hitlers manikeiske verdensbilde hadde eldre røtter) Men ei heller at han var helt upåvirket av den. *«Viktigere er, at den resonans som Hitlers vanvittige ideer fant hos mange, uten tvil hadde vært utenkelig uten denne frykten.»* Og det faktum at det var mange jøder i ledelsen for den kortvarige rådsrepublikken i München *«skaffet hans [Hitlers] antisemittiske tvangsforestillinger en tilsynelatende og i alle fall agitatorisk utnyttbar bekreftelse»*³⁸. Fest konkluderer: *«Det kan ikke være utilstedelig å fremføre en slik refleksjon og å etablere en sammenheng mellom de skrekkelige nyhetene fra øst og Hitlers vilje til å gå til eksesser.»*³⁹

Fests angrep på ideen om «Die vorbildslose Besonderheit der NS-Verbrechen»⁴⁰

- Var nazistenes jødeutryddelser ikke «einmalig», men sammenlignbare?

Så drøfter Fest det tabubrudd som i skjerpene retning bidro til fordømmelsene av Nolte; anfektelsen av nazistiske forbrytelsenes «singularitet». Det vakte nok resonans utover historikernes krets, ettersom spørsmålet den gang i så stor grad preget tyskeres kollektive selvforståelse. Fest minnet om at det gjerne blir hevdet at nazistenes folkemord utgjorde noe kvalitativt nytt fordi bødlene ikke spurte etter skyld eller uskyld, men lot «rasetilhørighet» alene avgjøre liv eller død. Men Fest siterer daværende styremedlem av Tsjekeia⁴¹, Martin Latsis, som i 1918 holder en

³⁶ «Historikerstreit» s.101

³⁷ «Historikerstreit» s.105 ff

³⁸ «Historikerstreit» s.105

³⁹ «Historikerstreit» s.106

⁴⁰ Direkte oversatt: NS-forbrytelsenes forbilledløse/eksempelløse særegenhet

⁴¹ «Den allrussiske ekstraordinære kommisjon for kamp mot kontrarevolusjon og sabotasje»

tale til sine kommisærer hvor spørsmålet om liv og død heller ikke avgjøres av skyld, men av sosial tilhørighet.: «Vi er i ferd med å utrydde borgerskapet som klasse. Dere trenger ikke påvise at den ene eller andre har handlet mot sovjetiske interesser. Det første som dere skal spørre en arrestant om, er: Hvilken klasse tilhører han, hvor kommer han fra, hvilken oppdragelse har han hatt, hva er hans yrke? Disse spørsmål skal avgjøre den tiltaltes skjebne. Det er kvintessensen av den røde terror.»⁴² I begge tilfeller handler det altså ikke om skyld eller uskyld, men om hvilken gruppe man tilhører – «der til en klasse, her til rase», oppsummerer Fest, og fortsetter: Også den administrative og mekaniske form nazistenes folkemord fikk bidro til det sjokk som fortsatt sitter i, bildet av den byråkratiske skrivebordmorder med sitt kalde pedanteri som fjernt fra ofrenes lidelser utfører sin funksjon. «Men kan man tro at Stalins utrydningsverk ble utført på vesentlig andre, mindre administrative måter?» Gasskamrene utgjør en spesielt avskyvekkende form for masse mord, og med rette er de blitt symbolet på hitlerregimets teknifiserte barbari, fortsetter han. «Men lar det seg virkelig påstå at masselikvideringer med nakkeskudd, som var vanlig gjennom årene med rød terror, er noe kvalitativt annerledes? Er ikke, tross alle forskjeller, det sammenlignbare sterkere?»⁴³

Det tredje aspekt ved «singularitet»-tesen som Fest utfordrer, er tanken om det ufattelige ved at dette kunne bli planlagt og utført av tyskere, et gammelt kulturfolk med en slik rik historie. Sjokket kan skyldes skam og krenkelse over hva som er blitt utført i ens egen lands navn. Men er det en tillatelig holdning? spør Fest. «For strengt tatt bygger dette argumentet videre på det gamle nazi-skillet som sier at det finnes høyerestående folk og folk på et primitivt nivå som ikke en gang har forbud mot drap. De sensible vil oppdage det hovmod som ligger gjemt her, den gamle herrefolksmentalitet, også når den er gjemt under en gest av ydmykhet.»⁴⁴

⁴² «Historikerstreit» s.102

⁴³ «Historikerstreit» s.103

⁴⁴ En liten pedantisk anmerkning til Fests årvåkne kritikk av gammel herrefolksmentalitet: Det samme kan vel sies om Noltes bruk av termen «asiatiske forbrytelser», og som han i et intervju forklarer som «i motsigelse til alle europeiske tradisjoner» jfr. «Das Vergehen der Vergangenheit» s.99

Fest angrep også det uuttalte premiss som hindrer mange i å sammenligne kommunisme og nazisme: kommunismens idé stammer fra en humanistisk impuls, mens nazismens ideimpuls er «mindreverdige tankesøppel» fra begynnelsen av århundret. Det er riktig, sier Fest, og det er også riktig at den radikale venstresidens snakk om «tilintetgjørelse» ofte henspilte på en historisk eller samfunnsmessig utsjalting, og ikke tilintetgjørelse i fysisk forstand. Men mye av denne manikeiske retorikkens uforsonlighet minnet om religionskrigens fanatisme. «Når Lenin forlangte at en rensset den russiske jord for «hunder og svin av det døende borgerskap» og Sinowjew følelsesløst snakket om utslettelsen av 10 millioner, så var dette i alle fall ikke bare en metaforisk radikalitet, men konsekvensen av den.»⁴⁵

«Tesen om «die vorbildslose Besonderheit der NS-Verbrechen» står svakt, og det bør ikke overraske at den blir stilt spørsmål ved – slik Habermas med henvisning til Nolte feilaktig påstår at den blir. Langt mer overraskende er at dette hittil på seriøst vis ikke har skjedd.»⁴⁶ sier Fest. Til tross for at Joachim Fest i motsetning til Nolte helt utvetydig bestrider ideen om jødeutryddelsens singularitet, framprovoserte hans innlegg ingen beskyldninger av det slag Nolte måtte svare for. Fest antyder en politisk intensjon bak en bestemt historiefortolkning. Han finner det påfallende at Aleksander Solsjenitsyns avsløringer vakte så få reaksjoner i Vest-Tyskland. Det skyldes neppe «bøddelsønnenes skam over å snakke om reip i de andres hus», for med god grunn var det ingen tilsvarende tysk tilbakeholdenhet å spore overfor massakrene i Algerie, Vietnam, Chile eller Argentina. «Det virker ikke søkt å anta at den moralske reaksjon følger politiske hensikter.»

Man kan jo innvende at her gjør Fest det samme som han beskylder Habermas for: han «avslører» skumle motiv der det egentlig bare foreligger faglig uenighet. Eller kanskje har begge to mye rett i sin ideologikritiske tilnærming, ettersom det i begge tilfeller handler om hvordan vi bruker historien som fundament for å tolke

⁴⁵ «Historikerstreit» s. 107

⁴⁶ «Historikerstreit» s.108

samtiden. Og hvordan vi forstår historien avhenger også av menneskesyn. Dette blir ganske eksplisitt uttrykt i debatten:

Fest deler ikke Habermas' optimistiske forestilling⁴⁷ om en kollektiv historisk læringsprosess i form av en ny religiøs, moralsk og politisk bevissthet. Habermas posisjon er at den historiske oppnådde *erfaringen* av politiske fremskritt som demokrati, rettsstat, likebehandling etc. i en viss forstand utgjør et irreversibelt kollektivt fremskritt. Og til tross for midlertidige kollektive tilbakefall, noe fascismen er et eksempel på, så kan ikke kunnskapen om de bedre alternativ viskes ut.

Joachim Fest tror noe av skillelinjen i debatten går mellom Habermas' utviklingsoptimisme på den ene side, og på den andre de mer pessimistisk anlagte historikere som ikke deler venstresidens visjoner om sivilisatoriske fremskritt. For dem er ikke Holocaust et «singulært» avvik fra modernitetens marsj fremad, snarere en teknisk perfektionering innen den prosess av hat, angst og utrydding som historien er så full av. Fra dette perspektiv forblir mennesket sitt gamle jeg og ondskapen en del av de menneskelige grunnvilkår, noe ingen utopi kan rokke ved. «Den ene fløy hevder at Hitler var et skrekkelig avvik i den historiske utvikling som man aldri må glemme, den andre fløy bøyer seg for innsikten i at det folkemord han iverksatte ikke var det første og ikke det siste, at man skylder å minnes ofrene, her som der.⁴⁸»

Men hvordan skal historikeren stille seg til eventuelle misbruk av historiske fakta? Joachim Fest finner det ubestridelig at slikt kan skje. Men ingen tanke er sikker mot overlagt misbruk, forfalskning i den ene eller annen retning. «Kjensgjerningene kommer man ikke forbi, og noen ganger utløser de emosjoner. Men de er ingen disponibel masse man kan benytte etter behag, så lenge vi snakker om historiske observasjoner og ikke flagging av edelt sinnelag.»⁴⁹

⁴⁷ Se Rune Slagstad: »Spadestikk» s. 174

⁴⁸ «Historikerstreit» s. 111

⁴⁹ «Historikerstreit» s.109 «Gesinnungswedelei» - gesinnung=sinnelag, wedeln=logre, vifte

Fest hevder avslutningsvis at debatten nok en gang viser at de som forstår seg som den nye opplysningens forsvarene også kan opptre som «mytens mandariner» når omstendigheter og interesser tilsier det. «For fortsatt er Hitler og nasjonal-socialismen, tross årelange «tankeanstrengelser», mer myte enn historie. Og den offentlige diskusjon streber fremdeles mer i retning av besvergelses enn av erkjennelse.» Han uttrykker forståelse for bekymringen om at en akademisk tilnærming til temaet skal svekke den moralske impuls det utløser. Men bekymringen er ikke berettiget, hevder Fest. Han finner det mer sannsynlig at de nye vurderinger og de mer differensierte innsikter som har et bredere perspektiv vil gjøre det som har vært gjenstand for rituell ihjelsnakking mer tilgjengelig, også i moralsk forstand. Så langt Joachim Fests vurdering av saken.

Konklusjon.

Den tyske historikerstriden» framstår som et godt utgangspunkt for generelle refleksjoner over historiefagets rolle. Revisjonisme er et vitenskapsideal også for historiefaget – det synes debattdelegerte å være enige om. Til forskjell fra mytologien og minnekulturens klare forestillinger om «historiens lærdommer», må historikeren i prinsippet være åpen for nye perspektiv, spørsmål og funn som kan kullkaste tidligere vurderinger av fortiden. Men alle de tre nevnte debattanter beskylder hverandre gjensidig for å formidle historie på en måte som fremmer en bestemt politisk agenda. Habermas setter opp vitenskapelig versus meningsskapende⁵⁰ virksomhet, og beskylder Nolte for det siste. Nolte på sin side sammenligner Habermas' kritikk med nazistenes sensur av de fakta som var «folkepedagogisk farlige». Og når Joachim Fest overfor sosiologen Habermas polemisk poengterte at historikeren i motsetning til sosialvitenskapene står på de etterprøvbare faktas grunn⁵¹, så var konteksten en advarsel mot politisk motivert utvelgelse av fakta. Fest forstår seg selv som empiriker.

⁵⁰ Et pussig ordvalg fra en mann som bl.a. er kjent som positivismekritiker.

⁵¹ «Historikerstreit» s.110

Men også historie er en fortolkende vitenskap. At noen hendelser *etterfølger* hverandre i tid, impliserer ikke nødvendigvis at det ene *forårsaker* det andre. For å forstå hvorfor visse hendelser skapte visse reaksjoner må vi forstå aktørenes tenkemåte, hvordan de tolket verden. Dette er banal kunnskap i tilnærmingen til f.eks. senmiddelalderens hekseprosesser, men kontroversielt i skildringen av nazismen. På tysk kalles dette «Sinnstiftung» - å konstituere mening. Det kommer historiefaget ikke utenom hvis det tar mål av seg til å være noe mer enn ren oppstilling og katalogføring av hendelser som uten en slik hermeneutisk⁵²(fortolkende) tilnærmelse framstår som nettopp *meningsløse* og uforståelige.

Men det at vi forsøker å klarlegge de ulike aktørenes forståelse, interesser og intensjoner den gang, impliserer jo ikke at vi gjør deres motiv til våre egne⁵³. Men det utelukker det heller ikke. Både Nolte og Fest leverte ulike forsøk på å forstå nazismens appell til velgerne. Habermas synes å være generelt skeptisk til et slikt forehavende. I alle fall til Noltes versjon, som han oppfatter som et reaksjonært forsøk på å anstendigjøre nazismen og å trivialisere jødeutryddelsen. Hvorvidt Habermas' kritikk av Noltes politiske agenda treffer blink er jeg fortsatt usikker på.

Men til spørsmålet om vår moralske respons på Holocaust som en singulær hendelse og Habermas' skarpe advarsel mot å sammenligne den med andre politiske forbrytelser vil jeg anføre: Denne tenkemåten er i sitt vesen uhistorisk. Ingen orgier av ondskap har noensinne vokst fram av noen annen jordbunn enn våre egne menneskesamfunn. Og viktigere er; med et slikt forbud mot sammenligninger mellom folkemord blir (for)historien til Holocaust *einmalig*, uten paralleller. Og da har den heller ingen overføringsverdi, og vi kan ikke lære noe av den. Habermas' posisjon på dette punkt er en forlatt skanse, og Fests den gang modige kritikk er nå blitt common sense. I dag er omfattende sammenlignende

⁵² «Historiefagets vitenskapsmetode» - <http://no.wikipedia.org/wiki/Hermeneutikk>

⁵³ Det man i antropolog-sjargong kaller å «go native»

studier av folkemord en egen fagavdeling blant historikere, uten at dette vekker reaksjoner.

Så til de oppstilte spørsmål i innledningen – har «historikerstriden» gitt oss noen svar på dem?

I hvilken grad har historieformidling – ufrivillig eller bevisst – et preg av verdistandpunkt og samtidskommentar? «Historie har alltid med politikk å gjøre:

Den har politikk som gjenstand, politiske erkjennelsesinteresser påvirker dets spørsmålstillinger, forskningsresultat kan ha politiske konsekvenser», påpekte Hagen Schulze i debatten⁵⁴. Han ble ikke motsagt den gang, og betraktningen er nok allment akseptert. Den scientistiske (enhetsvitenskapelige) forståelsen av historie som en verdinøytral vitenskap synes overvunnet.

Har historikeren ansvar for sin egen virkningshistorie? Bør han kritisk vurdere sin rolle som bidragsyter til lekfolks kollektivmyter og minnekultur, og følgelig underlegge historieformidlingen politiske og pedagogiske hensyn?

Joachim Fest sier at historikeren ikke kan ignorere sin egen påvirkning av offentligheten, selv om den er vanskelig å forutsi. Men han må likevel «*komme videre i sitt arbeide med forskningens spørsmål og svar*⁵⁵». Ernst Nolte hevdet i 2006 at han i den senere tid hadde plaget seg med spørsmålet om hvorvidt han objektivt sett hadde levert et forsvar for Hitler.⁵⁶ – noe han likevel avviste. Så ingen av de to avviser historikerens samfunnsansvar ved å flykte opp i et faglighetens elfenbenstårn. Men Joachim Fest advarte mot «*rituell ihjelsnaking*» av nazismen og å redusere historien til et arsenal for «*flagging av edelt sinnelag*». Mytologiseringen skygger for forståelse. Og han fryktet ikke for at en mer akademisk og differensierende tilnærming skal svekke den moralske impuls nazismen utløser. Det er en optimisme jeg deler i tilfellet Tyskland, hvor en akademisk historieformidling

⁵⁴ «Historikerstreit» s.147

⁵⁵ «Historikerstreit» s.100

⁵⁶ «In diesem Zusammenhang hat mich während der letzten Jahre nicht selten die Frage bedrückt, ob ich nicht doch gegen meinen Willen objektiv eine Apologie Hitlers geschrieben habe» <http://www.welt.de/print-welt/article225260/Historikerstreit-Ernst-Nolte-im-WELT-Gespraech.html>

regelmessig gjøres tilgjengelig i massemedia. Personlig er jeg mer redd for at nazismen gjøres til en totalt ond og dermed menneskefremmed erfaring enn at en forstående tolkning igjen skal gjøre den stueren. Måten nazisme og Hitler brukes i offentlig debatt, indikerer at denne historiske perioden har gått fra å være politisk historie vi kan lære av til å bli en demonisk størrelse man kan beskyldte andre for å stå i ledtog med. Da blir den rituelle avsvergelsen av nazismen og alt dens vesen viktigere enn forståelsen.

Hvordan vi oppfatter oss selv, vår gruppe- og individ-identitet, er preget av historien. Og hvordan vi oppfatter historien er i stor grad filtrert og tilpasset vår identitet, våre verdier og lojaliteter. Det gjelder også historikere. Det synes den utførlig siterte debatten å bekrefte. Dette er ikke ment som en postmoderne oppfordring til glad subjektivitet og selvbetjening av historiske fakta ut fra hvordan de måtte kle våre egne kjepphester. Det er beskrivelse av fagets vanskelige grunnvilkår som alle er underlagt, og det maner til kontinuerlig selvrefleksjon og tydelig tale om de overgripende tolkningsrammer en selv benytter.

Ivar Bakke

Vedlegg. 1

Dette er den skannede gjengivelsen av originalutgaven. I artikkelsamlinger med Kurt Tucholsky (alias Ignaz Wrobel) er følgende setning tilføyd av forfatteren:

«Leider trifft es immer die falschen» - dessverre rammer det alltid de feile [folkene].

Dänische Felder

Da liegen sie: sonnenüberglänzter Wind geht drüber hin, die Grasbüschel werden hin- und hergerissen, pflaumenblau ziehen sich da hinten Wälder. Die Chaussee läuft ein Stückchen bergan, dann ist sie grade von der Kuppe abgeschnitten und führt also scheinbar in den Himmel. Zwei solcher Treppen gibt es in Versailles...

So hat doch diese dänische Landschaft auch im Jahre 1917 hier gestanden? Natürlich — warum denn nicht? Die da führte keinen Krieg.

Die Bäume durften Bäume sein — niemand schoß sie zusammen. Über die Grasflächen stampfte keine lange Schlange von Marschierenden. Die Wege wurden nicht von ratternder, schimpfender, polternder Artillerie aufgeweicht und verdorben. Diese Landschaft war reklamiert.

Herrgott in Dänemark, Welch ein Wahnsinn! Hier war Mord: Mord, dort war Mord ein von den Schmöcken, den Generälen und den Feldpredigern besungenes Pflichtereignis. Hier durfte man nicht — da mußte man.

Und so selbstverständlich, wie die Mücken tanzen, so selbstverständlich ist den Mördern und ihren Kindern Untat, Fortsetzung der Untat und Propagierung der Untat. Es geschieht so viel für die Erotik. Es gibt Anreiz, Mode und Tanz, bunte Farben und Pornographie. Es geschieht so wenig gegen den nächsten Krieg, bei dem euch die Gedärme, so zu hoffen steht, auch in den Städten über die Stuhllehne hängen werden. Es müßte jeden Abend in den Films laufen, wie es gewesen ist, das mit dem Sterben.

Möge das Gas in die Spielstuben eurer Kinder schleichen. Mögen sie langsam umsinken, die Püppchen. Ich wünsche der Frau des Kirchenrats und des Chefredakteurs und der Mutter des

Bildhauers und der Schwester des Bankiers, daß sie einen bittern qualvollen Tod finden, alle zusammen. Weil sie es so wollen, ohne es zu wollen. Weil sie faul sind. Weil sie nicht hören und nicht sehen und nicht fühlen.

Wer aber sein Vaterland im Stich läßt in dieser Stunde, der sei gesegnet. Er habe seine schönsten Stunden in einer dänischen Landschaft.

Litteraturliste.

Antologi: «Historikerstreit» - Die Dokumentation der Kontroverse um die Einzigartigkeit der national-sozialistischen Judenvernichtung. Piper 1989 (Førsteutgave 1987)

Hannah Arendt: *Eichmann i Jerusalem – en beretning om det ondes banalitet.* Pax 1998

„Die Weltbühne“ – Vollständiger Nachdruck der Jahrgänge 1918-1933
Athenäum Verlag 1978

François Furet, Ernst Nolte: «Feindliche Nähe» - Kommunismus und Faschismus im 20. Jahrhundert. Ein Briefwechsel.

Internett (2012): <http://www.guardian.co.uk/world/2003/jan/25/russia.books>

Internett (2012): <http://www.welt.de/print-welt/article225260/Historikerstreit-Ernst-Nolte-im-WELT-Gespraech.html>

Ernst Nolte: *Der Faschismus in seiner Epoche.* Piper Verlag. Nyutgave 1984
Førsteutgave: 1963

Ernst Nolte: *Das Vergehen der Vergangenheit – Antwort an meine Kritiker im sogenannten Historikerstreit.* Ullstein, Berlin-Frankfurt/M 1988

Ernst Nolte: *Der europäische Bürgerkrieg 1917-1945 : Nationalsozialismus und Bolschewismus»* Propyläen Verlag, Berlin, 1987

Ernst Nolte, *Streitpunkte. Heutige und künftige Kontroversen um den Nationalsozialismus,* Propyläen, Berlin, Frankfurt am Main 1993

Rune Slagstad: *Spadestikk 1967-2012* Fagbokforlaget, Bergen 2012